

JOAN BARRIL

DE L'IDEAL DEL BARÓ DE COUBERTIN A L'ENFRONTAMENT DE BLOCS

Sempre és intrigant contemplar la figura de l'atleta quan, per lògiques raons de convenció social, s'ha de disfressar d'espectador. Se'ls veu d'una hora lluny. Duen l'americana i la corbata com una nosa humida que se'ls arrapa als músculs. Les sabates grinyolen sota el neguit dels tendons i les mans semblen àvides de trobar una butxaca on reposar el sacseig nerviós dels braços abans de la sortida.

És difícil trobar un atleta sol i descobrir-li el pensament. Quan no són a la pista, sempre estan envoltats de creients de la velocitat que tasten la pell del *record-man* en un efímer contacte per confirmar la naturalesa biològica del campió. Quan, en canvi, corren en competició, tots els seus sentits estan posats a escoltar com s'acosta la respiració del seu perseguidor o a sentir la tènue resistència d'una cinta en trencar-se sobre el pit. La soledat de l'atleta es produeix més tard: mentre es renta les dents davant el mirall d'un hotel llunyà o quan apaga el llum del vestidor després d'un entrenament nocturn. Sol ser aleshores quan arriba la carta dels responsables esportius del seu país comunicant-li que no podrà participar en aquesta o aquella competició per interès del seu país. A determinats nivells, l'esport crea l'addicció de batre els altres. L'atleta necessita la presència del *seu* contrincant per retrobar-se. I el dia que aquest encontre no es produeix, el corredor de fons s'enfonsa. La pista perd la seva dimensió humana i es converteix en un absurd passadís que no mena enlloc. Per això la gran por de l'atleta no és tant la por de perdre sinó la por de no poder competir.

Abans d'uns Jocs Olímpics tots els atletes del món saben que ni els esforços contra el crono ni les llargues sessions d'entrenament compten res al costat

d'una decisió política. A la línia de sortida se senten flexibles com l'aire, però en la frenètica cursa fins al pòdium hauran assolit la rigidesa dels pals de les banderes. La victòria en una gran competició els convertirà en símbols i, com a tals, hauran deixat de pertànyer-se a si mateixos per passar a ser els *gadgets* identificatius d'una nació o, fins i tot, d'una civilització. L'esport ha passat de ser una activitat «lírica», pròpia de *gentlemen* desvagats a recuperar el caràcter èpic que les multituds i els mitjans de comunicació li han conferit. L'atleta estira el sentiment nacional en un moment en què les nacions són més homogènies que mai i el poder galvanitzador de qualsevol manifestació esportiva s'havia de convertir per força en una de les armes més càlides de l'actual guerra freda.

la cirereta del pastís

Per primera vegada s'és conscient que el contenciós internacional no desembocarà en una guerra de fronteres i annexions. Davant de l'arsenal nuclear no hi haurà cap governant que s'adreci a l'home del carrer instant-lo a una inútil «mobilització general». Fins i tot en el terreny de les ideologies no hi haurà cap líder del món industrialitzat que advoqui per un canvi radical de la societat. Ho recull clarament el pensador-revelació francès Alain Minc en el seu llibre *L'avenir en face*: «L'arma nuclear, aquesta estranya pipa de la pau, prohibeix la guerra i en fa, sigui com sigui, un "impensat": la incapacitat d'imaginar la guerra obliga, en efecte, a viure la crisi d'una manera diferent. L'única sortida de la crisi està en ella mateixa; les tensions socials no tenen sortida si no és en la

QUÈ DIRIA AVUI EL BARÓ DE COUBERTIN?

societat. Aquesta aparent tautologia és en si una revolució. Ja ha passat el temps dels derivatius bel·licosos, nacionalistes i ideològics; toca ara a la societat d'inventar-se, per al millor i per al pitjor». Però, mentre que el pastís de nata d'aquesta societat va muntant-se entre la por escèptica i la innovació trepidant, resta encara per col·locar la cirereta de l'esport, l'única expressió interclassista i intercultural capaç de cohesionar en un moment donat aquelles antigues però sempre útils unanimitats col·lectives.

Que l'esport és útil al poder que el patrocina és evident. Que els Jocs Olímpics constitueixen el millor aparador per a la protesta o per al dissentiment, també. Quan la guerra freda es refreda del tot i ja és incapaç de generar adhesions per un o per l'altre bàndol, l'única manera de recuperar el temps de l'autoafirmació és enganxant les decisions dels governants a la samarreta dels atletes.

l'important és no participar

Però l'evident politització dels Jocs Olímpics no està relacionada directament amb l'esport sinó amb la repercussió que un esdeveniment d'aquesta magnitud comporta a l'àmbit internacional. Gràcies a la televisió la noia que porta el coixí amb les medalles o l'àrbitre que amida el salt de longitud són contemplats per milers de milions de persones. De la mateixa manera els himnes de les nacions esportivament més fortes són memoritzats inconscientment a força de veure com les seves banderes són hissades. A més a més la televisió olímpica, malgrat les seves mediatitzacions transnacionals, té una potencialitat propagandística que la fa especialment cobejada per moviments extraoficials. Avui, tot el que passa dintre del marc olímpic —protestes, glorificacions, presències, absències, atemptats— té una importància innegable. Aquesta és la grandesa i al mateix temps la fragilitat que demostren els Jocs. I és el que explicaria la paradoxa que s'ha donat en les dues carreres edicions quan el lema del Baró de Coubertin va ser substituït pel lema de Jimmy Carter i de Constantin Txernenka: «L'important és no participar». En el fons, els dirigents dels grans blocs saben que els Jocs Olímpics són gairebé imparables, però que només l'absència d'una notable força esportiva pot provocar la seva devaluació. L'absència esportiva es converteix així en victòria política. I es demostra el que ja sabíem: que les regles d'uns Jocs Olímpics sempre estan subordinades a les regles del joc real.

I el joc real ha creat una dicotomia, si més no curiosa, de totes les Olimpíades. Al resultat estrictament esportiu (participació, rècords obtinguts, esports que s'hi han anat integrant) s'hi ha afegit el resultat vagament polític de cada edició fins al punt que es podria establir una tipologia històrica d'allò que ha caracteritzat els Jocs més enllà de les pistes. Mark Spitz, Na-

dia Comaneci, Sebastian Coe en serien els símbols. Els signes caldria buscar-los en altres planes dels diaris.

jocs olímpics com a signe de política exterior

Al llarg de les vint-i-tres edicions que es porten celebrades sempre hi ha hagut algun incident que ha desembocat en l'absència d'algun país amb dret a participar-hi. En general les causes de l'absència han estat atribuïdes a conflictes polítics amb algun dels altres estats participants. Fora dels casos més sonats de Moscou i Los Angeles, el cert és que les coses no podien començar pitjor per a l'olimpisme: a Atenes, l'any 1896, Hongria va propiciar un conflicte en sol·licitar que els Jocs se celebressin a Budapest per fer-los coincidir amb el primer mil·lenari de l'estat magiar. Dotze anys més tard, a Londres, seria la Rússia tsarista que s'oposaria a la participació de Finlàndia. Anvers, el 1920, veu com Alemanya i els seus aliats derrotats a la Primera Guerra Mundial, eren exclosos dels Jocs. L'absència d'aquests països continuarà a París, el 1924; Hitler, però, es prendrà la revenja celebrant el 1936, a Berlín, la seva gran Olimpíada propagandística de la qual restaran exclosos els atletes de l'URSS.

L'URSS, juntament amb Japó i Alemanya, no participen en els primers jocs de la postguerra a Londres, 1948. Però quatre anys més tard, a Helsinki, el moviment olímpic sembla agafar embranzida quan s'hi admet l'URSS i s'hi readmet el Japó i Alemanya, marginades després de la Segona Guerra Mundial. Melbourne 1956 comptarà amb absències: Egipte i Irak no hi van com a protesta per la intervenció estrangera al canal de Suez. Per la seva banda, la invasió soviètica a Hongria provoca l'absència d'Holanda, Suïssa i l'Espanya d'aquella època.

El 1960, a Roma, comença el conflicte de Taiwan que es resoldrà setze anys més tard a Montréal. La Xina popular anirà assolint un major protagonisme a cada edició fins que les autoritats canadenques impediran la participació dels representants de la Xina nacionalista. Un altre dels problemes clàssics de política exterior esclata a Tokyo, el 1964, quan l'Àfrica del Sud queda exclosa per la seva política d'*apartheid*. El mateix succeirà el 1972, a Munic, amb la delegació de la Rhodèsia segregacionista. El tema de l'*apartheid* provocarà imprevisibles efectes de solidaritat i culminarà a Montréal-76 quan vint-i-nou països africans abandonaran els Jocs com a protesta per la presència de Nova Zelanda, país que sosté relacions esportives amb Sud-àfrica. A totes aquestes desercions s'afegiran les dels Estats Units i una part dels seus aliats en els Jocs de Moscou-80, com a protesta per la invasió soviètica de l'Afganistan. En aquestes condicions qualsevol pretext hauria servit —la invasió de l'illa de Granada, per exemple— perquè la Unió Soviètica i companyia tornessin el guant de l'absència a Los

ELS BOICOTS MUTUS DE NORD-AMERICANS I SOVIÈTICS EXEMPLIFIQUEN PROU BÉ COM ES TRADUEIX EN L'ESPORT L'ENFRONTAMENT DE BLOCS

L'ENFRONTAMENT DE BLOCS, UNA EXACERBACIÓ DELS NACIONALISMES

Angeles-84. És a partir d'aquest moment quan es pot començar a parlar dels Jocs Olímpics com a camp de batalla incruent on es crea, es difon i es justifica la política exterior dels dos blocs.

jocs olímpics com a mitjà d'amplificació

L'aprofitament d'un esdeveniment important perquè faci de caixa de ressonància dels problemes d'una minoria és una regla que es troba en el manual pràctic de tot aprenent de rebel. Ja des de les primeres edicions dels Jocs determinades comunitats nacionals exiliades van intentar transportar el seu problema a l'opinió pública a partir dels Jocs. El 1924, a París, russos exiliats de la revolució d'octubre i armenis en una situació semblant fan pressió per poder desfilar amb sengles equips. Estats Units juga a favor d'aquesta proposta i decideix que Filipines desfili amb bandera i himne propis per recolzar la petició de russos i armenis. La història es repetiria a Melbourne, el 1956, quan en plena guerra freda, va ser el mateix COI que va llogar un avió per tal que un equip d'atletes hongaresos exiliats de la invasió soviètica pogués participar en els Jocs.

Fins a Tokyo, la instrumentalització dels Jocs Olímpics per part de les minories amb problemes va mantenir-se en els seus nivells que podríem considerar normals atesa la convulsa situació mundial. Podien tenir una major o menor divulgació, però les reivindicacions no van intentar mai alterar la dinàmica dels mateixos Jocs, ben al contrari: l'acció de les minories sempre anava encaminada a fer que el COI els atorgués el dret a participar en condicions d'igualtat amb els països que eren membres de ple dret. El reconeixement del COI era un objectiu comú. I, de fet, la laxitud dels membres del comitè olímpic (especialment sota la presidència de l'ultradretà Avery Brundage) feia possible qualsevol arbitrietat com la que va significar l'acceptació de Taiwan sota el nom de Xina nacionalista el 1958.

Havien d'arribar al pòdium dos corredors negres de la delegació dels Estats Units per capgirar la situació. Tommie Smith i John Carlos, en el moment de rebre les medalles a l'Olimpíada de Mèxic de 1968 es van calçar uns guants de cuir negre i van escoltar l'himne del seu país fent la salutació del moviment radical negre *Black Panthers*. Els problemes de la gran minoria negra nord-americana saltaven a la llum pública en el mateix any en què havia caigut assassinat Martin Luther King. L'acció, inofensiva i testimonial, continuava inscrita en certa mesura dintre el marc de la litúrgia olímpica. Ningú no podia negar que els protagonistes de la protesta eren efectivament atletes, i el conflicte de la salutació quedava circumscrit al si de la delegació USA. Però la tragèdia va arribar el 1972, a Munic, quan un escamot de l'organització palestinesa «Setembre negre» segresta i executa onze

membres de la delegació israeliana a la mateixa vila olímpica. D'aleshores ençà la prevenció antiterrorista es multiplica espectacularment. I les condicions de seguretat i de neutralitat política són força considerades pel COI a l'hora de decidir la ciutat organitzadora.

jocs olímpics com a model polític

Sens dubte, Berlín 1936 i Los Angeles 1984 són les dues edicions més característiques en les quals s'ha abocat més dosi de superestructura ideològica als Jocs. En ambdós casos es va potenciar una imatge del país organitzador absolutament desproporcionada amb el que hauria de ser un fòrum esportiu neutral. La propaganda va igualar la informació i va anar adreçada a generar un ampli consens, interior el 1936, planetari el 1984, al voltant dels valors dominants del moment. La frase de Goebbels als periodistes estrangers era prou explícita sobre les intencions del III Reich amb la seva Olimpíada: «Alemanya només alimenta intencions pacífiques. Us demano que reproduïu les vostres impressions sobre el nacional-socialisme sense prejudicis i amb un esperit veritablement olímpic». Dies després d'aquestes paraules el mateix Hitler abandonava olímpicament la llotja presidencial poc abans que l'atleta nord-americà negre Cornelius Johnson es fes amb la medalla d'or de salt d'alçada.

Frases com la de Goebbels no va caldre que es diguessin a Los Angeles 1984. El model nord-americà té una llarga tradició de penetració a la societat occidental, però és precisament una oportunitat com la dels Jocs Olímpics la que permet llançar al món el missatge de la identificació «interior» de tots els països amb la potència-mare, contraposat amb el missatge de perill «exterior» que encarna la Unió Soviètica. De fet, Los Angeles-84 va equivaler a la plasmació escènica de la cançó «*This land is your land*»; sobretot tenint en compte que l'enemic soviètic no hi era present, ocupat com estava a reprimir afganesos irredents. Els Jocs de Los Angeles van servir per introduir els valors característics de la societat nord-americana en el terreny olímpic: la glorificació de la iniciativa privada com a impulsora dels Jocs i l'ús de l'*star-system* aplicat a la figura gerencial de Peter Ueberroth van significar les grans novetats de les darreres Olimpíades. I, davant tots els països colonitzats informativament per les grans cadenes nord-americanes, es va tendir a donar una visió «militaritzada» dels països socialistes que havien decidit absentar-se de les competicions.

la batalla dels *media*

Quan Reagan exhaureixi el seu segon mandat a la presidència dels Estats Units, molt probablement entrarem en una etapa de menors crispacions en el terreny de la política internacional. Però res no podrà

evitar que la confrontació Est-Oest continuï en altres terrenys. El manteniment dels dos imperis continuarà i també continuarà la supremacia nord-americana en la difícil feina d'irradiació de les idees. A l'hora de controlar les respectives parcel·les, la gran Amèrica recolza sobre l'Estat i la societat civil, sobre la coerció i el consens, el temor i la seducció, mentre que la Unió Soviètica manté les seves posicions a partir d'un Estat coriàci i de la força de les armes. Poques coses fora de l'esport i alguna manifestació artística d'exportació han fet que la Unió Soviètica pogués entrar per dret en el món dels *media* occidentals.

Els Jocs Olímpics esdevenen així la gran oportunitat de demostrar al món que la Unió Soviètica també *fa* societat. I aquesta és la batalla que duran a terme els *media* de tot el món. Els conreadors d'imatge del Pentagon saben que l'arma propagandística més con-

tudent que fins ara ha exportat l'URSS no és altra cosa que l'elegància amb què sol vestir-se Raisa Gorbaxev. Si a les properes Olimpíades a Seül els *recordmen* soviètics comencen a saltar a la premsa del cor occidental acompanyats de les seves famílies encantadores passejant per la Perspectiva Nevski, la batalla dels *media* començarà a empatar-se. I si l'empat no convé, la CIA ja s'inventarà un nou conflicte per impedir que els adversaris xuclin càmera.

Potser per això, en vigílies d'Olimpíades, els atletes passen vestits per les voreres i enyoren els aplaudiments adversos. Estan fets de la fusta dels pals de les banderes i saben que certes banderes onegen millor soles que mal acompanyades. Encara avui, diuen. I a tot arreu.

JOAN BARRIL
Periodista. Director de "El Món"